

پژوهش‌های آموزش و یادگیری

(دانشور و نشر)

تحلیل محتوای مؤلفه‌های درون فردی هوش هیجانی در کتب درسی بخوانیم دوره ابتدایی با تاکید بر دیدگاه بار-آن

نویسندگان: حسین حسینی^{۱*}، ایران‌دخت فیاض^۲ و حسن ملکی^۳

۱. دانشجوی دکتری برنامه ریزی درسی دانشگاه بوعلی سینا همدان

۲. دانشیار گروه علوم تربیتی دانشگاه علامه طباطبایی

۳. استاد گروه علوم تربیتی دانشگاه علامه طباطبایی

hassani.hossain@yahoo.com

* نویسنده مسئول: حسین حسینی

چکیده

پژوهش حاضر در راستای تحلیل محتوای مؤلفه‌های درون فردی هوش هیجانی در کتب بخوانیم دوره تحصیلی ابتدایی با تاکید بر دیدگاه بار-آن (خودآگاهی هیجانی، جرأت‌مندی، خودتنظیمی، خودشکوفایی و استقلال) انجام شده است. روش تحلیل، مقوله‌ای (مؤلفه‌ای) بوده است. جامعه پژوهش، کلیه کتب فارسی بخوانیم دوره تحصیلی ابتدایی بوده و تمامی محتوای شش کتاب بخوانیم مربوط به شش پایه دوره ابتدایی مورد بررسی قرار گرفته اند. واحد تحلیل نیز جمله و مضمون بوده است. داده‌ها با استفاده از آمار توصیفی تحلیل شده اند. نتایج نشان داد؛ با افزایش حجم محتوای کتاب درسی (بجز پایه ششم)، میزان توجه محتوا به عوامل درون فردی هوش هیجانی افزایش یافته به گونه‌ای که میزان توجه در پایه اول به میزان (۱/۹۸٪)، در پایه دوم (۹/۳۳٪)، در پایه سوم (۱۸/۲۴٪)، در پایه چهارم (۱۸/۶۷٪)، در پایه پنجم (۳۱/۱۱٪) و در پایه ششم (۲۰/۶۵٪) بوده است. بیشترین میزان توجه به عامل خودشکوفایی و کمترین توجه به عامل جرأت‌مندی بوده است بنابراین به برخی از مؤلفه‌ها کمتر توجه شده است. با توجه به نظریه‌هایی همچون منطقه تقریبی رشد، پیشنهاد می‌شود تا حدی به همه مؤلفه‌ها در هر پایه تحصیلی پرداخته شود.

کلیدواژه‌ها: هوش هیجانی، تحلیل محتوا، کتاب فارسی، مؤلفه درون فردی، دوره ابتدایی.

• دریافت مقاله: ۱۳۹۲/۰۸/۱۲

• پذیرش مقاله: ۱۳۹۳/۰۲/۱۳

Scientific-Research
Journal of Shahed
University

Twenty-second Year, No.6
Spring & Summer
2015

Training & Learning
Researches

دو فصلنامه علمی-پژوهشی

دانشگاه شاهد

سال بیست و دوم- دوره

جدید

شماره ۶

بهار و تابستان ۱۳۹۴

مقدمه

محتوای کتاب‌های بخوانیم ابتدایی به عوامل هوش هیجانی توجه شده است یا نه. در نظام آموزش و پرورش ایران کتاب درسی شکل‌دهنده نحوه آموزش و نحوه ارزشیابی می‌باشد و فعالیت‌های آموزش رسمی در چهارچوب کتاب درسی صورت می‌گیرد. استفاده از مؤلفه‌های هوش هیجانی برای انجام تحلیل محتوا موضوع جدیدی است که می‌تواند راهگشای حل بسیاری از مشکلات برنامه ریزی درسی در دوره ابتدایی باشد.

کوپر^۱ (۱۹۹۶)، اشاره می‌کند «اگر ما هوش هیجانی نداشته باشیم، هرگاه فشار روحی زیاد شود مغز انسان بطور خودکار کنترل را به دست می‌گیرد و به دلیل تمایل ذاتی مغز به ادامه همان فعالیت، آن را شدیدتر می‌کند و این حالت غالب اوقات دقیقاً همان رویکرد اشتباه بشر در دنیای امروز است». سیلوستر^۲ (۱۹۹۸) با قدرت پیشنهاد می‌کند که کودکان برای این که سواد هیجانی کسب کنند به کمک نیاز دارند. بسیاری از مدرس در این مورد ضعف دارند. بزرگترین مشکل حرفه‌ی ما این است که هیچ‌گاه در مدارس نیاموختیم تا چگونه با هیجانات رفتار کنیم [۳]. اگر هوش هیجانی تا این اندازه مهم است، آیا بهتر نیست آموزش مؤلفه‌های آن به دانش‌آموزان و دانش‌جویان و دیگر افراد را شروع کنیم؟ بهترین تعریف هوش هیجانی از (۶ ثانیه^۳) است که آن را این چنین تعریف می‌کند: «هوش هیجانی انتخاب هوشیارانه تفکر، احساس و عمل برای دستیابی به بهترین نتیجه در ارتباط با خود و دیگران است» [۴]. یکی از پایه‌ها و اساس‌های هوش هیجانی، خودشناسی است. مردم ما آنقدر که در رفتار دیگران مطالعه می‌کنند، در رفتار خود دقت نمی‌کنند. یعنی در تمام سازمان‌ها، بیشترین توجه به دیگران است در حالی که اگر انسان بخواهد مسیر ترقی و رشد را ببیند، اول باید دست به

هوش هیجانی به‌عنوان یک مؤلفه مهم در ساختار شخصیتی انسان قرار می‌گیرد. انگیزش، هیجان، شناخت و خودآگاهی به‌گونه خاصی در روانشناسی شخصیت به‌عنوان چهار جریان اصلی محسوب می‌شود که مبنای زیست‌شناسی شخصیت را تشکیل می‌دهند [۱]. در نظام‌های آموزش متمرکز کتاب‌های درسی از اهمیت بسیاری برخوردارند و تقریباً عوامل آموزشی بر اساس محتوای آن تعیین و اجرا می‌شود. کتب درسی به خاطر اهمیت زیادی که در تعیین محتوا و خط‌مشی‌های آموزش دارند کانون توجه بسیاری از دست‌اندرکاران آموزش و پرورش می‌باشد. در نظام آموزشی همیشه تغییر کتاب بر اساس اهداف مشخصی و روشنی نبوده بلکه در پاسخ به پیشنهادها و نظرات معلمان و مربیان آموزش بخشی از کتاب بوده است همین امر مسئولان را با آن واداشته است که برای تغییر کل محتوای کتب درسی دست به کار شود و وزارت آموزش و پرورش نیز با صرف هزینه‌ها و بودجه‌های فراوان این کار را انجام می‌دهد. لازم است محتواهای کتب درسی بخصوص در دوران کلیدی ابتدایی دقیق و موشکافانه انتخاب و تدوین شوند تا بتوانند این گونه مهارت‌ها را در کودکان پرورش دهند. چرا که به اعتقاد بسیاری از محققان رشته‌های روان‌شناسی اجتماعی و شخصیت، رشد به‌هنگار و رشد کودک، شناخت، علم عصب‌شناسی، آسیب‌شناسی روانی، روان‌شناسی آموزش و پرورش و روان‌شناسی مدرسه، توانایی افراد در تنظیم هیجان به محیط تحصیلی خاص آن‌ها ارتباط دارد [۲]. بنابراین محتوایی که انتخاب، طراحی و سازماندهی می‌شود باید مبتنی بر اصول و قواعد، مبتنی بر نیازهای جامعه، برخاسته از فلسفه حاکم بر جامعه، بر اساس نیازسنجی و حاصل کاری تیمی و همه‌جانبه و همسو با آموزه‌های اخلاقی و اسلامی باشد و علاوه بر آموزش به بُعد پرورشی نظام تعلیم و تربیت نیز پرداخته شود. این تحقیق با تحلیل محتوای کتب بخوانیم دوره ابتدایی به دنبال پاسخگویی به این سؤال است که آیا در طراحی

۱. Cooper

۲. Sylwester

۳. Six Seconds نام یک مؤسسه جهانی

گفتگو و فعالیت‌های هنری گرایش به بهبود پیوندهای هیجانی با برنامه درسی دارند و ابزاری عالی برای کودکان بین سن‌های ۱۰-۶ سال است. گروه همیاری تحصیلی، اجتماعی یادگیری هیجانی^۵ (۲۰۰۷) اشاره می‌کنند که در رابطه با چارچوب ارائه شده توسط دانیل گلمن^۶ (۱۹۹۰)، کودکان مدارس ابتدایی می‌بایست قادر به انجام موارد زیر در رابطه با تمام جوانب آن باشند:

خودآگاهی: کودکان در این دوره سنی می‌بایست قادر باشند عواطف پایه‌ای مانند شادی، غمگینی و خشم را با دقت نام ببرند.

خودتنظیمی: انتظار داریم کودکان قادر به توصیف روند خلق و کار بسوی هدف خودشان باشند.

آگاهی اجتماعی: از کودکان انتظار می‌رود که قادر باشند نشانه‌های کلامی، فیزیکی و موقعیتی این که دیگران چگونه احساس می‌کنند را شناسایی نمایند.

مهارت‌های روابطی: کودکان می‌بایست قادر باشند روشهای دوست‌یابی و دوست‌نگه‌داشتن را توصیف کنند [۳].

کتاب درسی بخش مکتوب عناصر و اجزای محتوا را دربر می‌گیرد. برای تحقق اهداف یادگیری برنامه درسی باید مواد آموزشی گوناگون و وسایل متعدد تهیه نمود، ولی کتاب درسی بخش مهم و اساسی برنامه است [۸]. در پژوهش کیامنش و موسی پور نیز ضریب مطلوبیت کتب درسی با افزایش افت تحصیلی دانش‌آموزان مورد تأیید قرار گرفته است. این پژوهش بخوبی یکی از ابعاد اهمیت کتب درسی را بخوبی نشان می‌دهد [۹]. «کتب درسی نقش مهمی در ساختار و فعالیت‌های روزمره تدریس در کلاس درس ایفا می‌نمایند» [۱۰]. کتاب درسی یکی از ارکان مهم هر نظام آموزشی و پرورشی است و در تحقق اهداف نظام آموزشی نقش تعیین‌کننده‌ای دارد. اگر برنامه درسی و محتوای کتاب‌های مربوط به برنامه‌ها هماهنگ با اهداف کلی و هدف‌های

خودشناسی بزنند. مک کاون، فریدمن، جنسن و رایدآوت^۱ (۱۹۹۱)، بیان می‌کنند که «تعلیم و تربیت توجه خیلی کمی به رشد مثبت هیجانی کودکان داشته است». تراندیک^۲ (۱۹۲۰) پیشنهاد می‌کند که توانایی اجتماعی، عنصر مهمی از هوش می‌باشد. هوش اجتماعی از نظر وی توانایی درک دیگران، عمل و رفتار هوشمندانه و خردمندان در روابط با دیگران است، لذا از اشکال انتزاعی و مکانیکی هوش، متمایز می‌شود [۳].

مطالعات انجام شده (زینس، بلودورث، ویزبرگ، و ولبرگ^۳، ۲۰۰۴) نشان می‌دهند که یکپارچه‌سازی یادگیری هیجانی- اجتماعی با برنامه تحصیلی و رویکردهای آموزشی، افزایش نمره، بهبود مهارت‌های خواندن، ریاضیات، نوشتن، افزایش میزان فارغ التحصیلی، کاهش نرخ ترک تحصیل، افزایش حضور در مدرسه، و کاهش مردودی ارتباط دارد [۲] و [۵]. همچنین هوش هیجانی بهتر از هوش تحلیل گر پیش بینی‌کننده موفقیت در کار، و در منزل است [۶]. که البته این دو، یعنی هوش هیجانی و هوش تحلیلی، رابطه نسبتاً قوی ای با یکدیگر دارند [۷]. معلمانی که از این پیوند آگاهی دارند بهتر می‌توانند آن‌ها را توانمند کنند. جنسن^۴ (۲۰۰۵) به ما آگاهی می‌دهد که رشد هیجانی ادامه پیدا می‌کند چون تا هنگامی که کودکان علاقه بیشتری در حساسیت‌های اجتماعی و دوستی‌ها پرورش می‌دهند، به عنوان معلم، باید از این فرصت‌ها برای رشد هوش هیجانی کودکان استفاده کنیم [۴].

معلمان باید پی به نیروی هیجان ببرند و این که چگونه این نیرو می‌تواند در به یادسپاری اطلاعات کمک کند. جزوه‌ها و کتاب‌های درسی پر از حقایق، قادر به تحریک هیجان در این گروه سنی نمی‌باشند. کودکان مدارس ابتدایی کنجکاو و آماده‌ی کشف دنیای واقعی هستند. فعالیت‌های عملی، اجرای دوباره، بحث و

۱. McCown, Freedman, Jensen, Rideout.

2. Thorndike

۳. Zins, J. E., Bloodworth, M. R., Weissberg, R. P., and

Walberg, H. J

۴. Jensen

۵. The Collaborative for Academic, Social, Emotional Learning (CASEL).

۶. Daniel Goleman

تعریف جامع و مانع از محتوا صرفاً ناظر بر محتوای کتب درسی نیست، و منظور ما از محتوا در این مقاله محتوای نوشتاری و تصویری کتب درسی است. محتوای آموزشی نقشی کلیدی در پرورش و رشد هوش هیجانی کودکان ایفا می‌کنند. در این میان محتوای داستان‌ها و قصه‌هایی که برای کودکان بیان می‌شوند، با توجه به ادبیات غنی زبان فارسی و وجود مضامین عمیقی از ارزش‌های انسانی در متن بیت‌ها و اشعار این زبان شیرین، لازم است محتوای کتب درسی بخصوص در حوزه ادبیات و زبان فارسی از غنای بیشتر و ظرفیت‌تری برخوردار باشند. اهمیت آموزش زبان و ادبیات کهن پارسی و آمیختگی عجیب آن با ارزش‌های والای انسانی، همچون همدلی، مسئولیت اجتماعی، روابط میان فردی و... نشان دهنده آن است که این مؤلفه‌ها از دیر باز مورد توجه فرهنگ ایرانی و اسلامی نیاکان این مرز و بوم بوده‌اند و این رفتار در آثار ادبی شعرا و بزرگان ادب فارسی بوضوح آشکار است. از همین رو در تحلیلی که از محتوای کتب درسی انجام شد، بدلیل توجه بیش از پیش کتب فارسی به مؤلفه‌های هوش هیجانی در مقایسه با سایر کتب دوره ابتدایی، این کتاب انتخاب شده است. از سویی شعرها، قصه‌ها و داستان‌های کتب فارسی دوره ابتدایی می‌توانند به عنوان ابزاری برای پرورش هوش هیجانی دانش آموزان مدنظر قرار گیرند. «استفاده از شعر برای پرورش و اظهار هیجان‌ها، تاریخی طولانی در جامعه هنرهای نمایشی دارد. شعر درمانی یک نوع از درمان است که به بیماران کمک می‌کند سلامت هیجانی‌شان را به وسیله خواندن، نوشتن و تحلیل شعر اظهار کنند و بهبود بخشند منافع شعر درمانی می‌تواند به کودکان در مدرسه کمک کند تا هوش هیجانی خود را پرورش دهد» [۳]. «مواد درسی همچون درس ادبیات، تاریخ و تحولات روز از جمله بهترین دروسی هستند که همواره متضمن بیان شخصیت‌هایی هستند که هزاران نوع تجربه هیجانی و عاطفی را از سر می‌گذرانند. تجربیاتی که لازم است ابراز، درک و تنظیم شوند. شخصیت‌هایی که نمونه

جزئی نباشد، نمی‌توان نسبت به تحقق هدف‌های موردنظر امیدی داشت. از آن‌جا که معلم و برنامه و کتاب محورهای اساسی آموزش و یادگیری هستند و با توجه به آن که در بسیاری از موارد کتاب درسی تنها وسیله آموزشی است که در اختیار معلم و دانش‌آموز قرار دارد و فرایند تدریس و یادگیری صرفاً به اتکای محتوای برنامه و مفاهیم و ارزش‌های مطرح شده در آن صورت می‌پذیرد و نیز از آنجایی که ارزشیابی‌های تحصیلی امتحانات متعدد بر اساس محتوای کتاب درسی و برنامه آموزشی مربوطه صورت می‌پذیرد، نقش کتاب به عنوان محتوای برنامه آموزشی بسیار مهم تلقی می‌شود و جای تعمق و بررسی و تتبع فراوان دارد. بازننگری، تجدیدنظر و اصلاح محتوای کتاب‌های درسی زمینه‌های رشد و تکامل برنامه‌ریزی درسی و به تبع آن رشد و بهبود و پیشرفت تحصیلی را بدنبال خواهد داشت [۱۱]. کتاب‌های درسی منبع بسیار خوبی برای انتقال مفاهیم برنامه درسی و اصلی‌ترین و مهم‌ترین منبع یادگیری در نظام‌های آموزشی محسوب می‌شوند [۱۲]. هدف آموزش و پرورش فقط تعلیم مجموعه‌ای از دروس در قالبی خاص نیست. بلکه رشد و پرورش روحی، روانی و عاطفی مترتبی بُعد گسترده و مهمی از آن را شامل می‌شود. طولانی بودن دوران تحصیل و نیز حساسیت بالای دوره ابتدایی بر اهمیت این مطلب می‌افزاید.

با آگاهی بر نقش و اهمیت کتاب درسی در پیشرفت امر آموزش و با توجه به تغییر نظام آموزشی در سال‌های اخیر ضرورت دارد تا به بررسی کتاب‌های درسی و تحلیل محتوای آن‌ها پرداخته شود و در این میان بررسی محتوای کتاب‌های فارسی از اهمیت بسزایی برخوردار است. «برلسون^۱ تحلیل محتوا را فن تحقیق برای توصیف عینی، نظاممند و کمی محتوای آشکار می‌داند» [۱۰]. محتوا عبارت است از مجموعه حقایق، مفاهیم، اصول، تعمیم‌ها، فعالیت‌ها، فرایندها، ارزش‌ها و نگرش‌ها که در ارتباط با یکدیگر و در جهت هدف‌های یادگیری برای یادگیرنده پیش بینی می‌شود [۱۳]. این

1. Berelson

ال. ثرندایک^۶ (۱۹۳۰، ۱۹۲۰)، چارلز اسپیرمن^۷ (۱۹۲۷)، لوئیس ترستون^۸ (۱۹۳۸)، جی. پی. گیلفورد^۹ (۱۹۶۷)، رابرت استرنبرگ^{۱۰} (۱۹۸۵، ۲۰۰۰b، ۱۹۷۷)، هوارد گاردنر^{۱۱} (۱۹۸۳، ۱۹۹۸، ۱۹۹۹) افرادی هستند که انواعی از هوش را براساس تعاریفی از آن ارائه کرده‌اند [۱۷]. ایده (هوش هیجانی) سال‌ها پیش در قالب نظریات مختلف به صورت هوش درون فردی و میان فردی و یا هوش اجتماعی مطرح شده بود ولی پس از ۵۰ سال بار دیگر توسط گاردنر (۱۹۹۸، ۱۹۹۸، ۱۹۸۳)، به طور دقیق و موشکافانه‌تر دنبال شد. گاردنر هوش را مشتمل بر ابعاد گوناگون (۱- کلامی، ۲- فضایی، ۳- موسیقایی، ۴- جنبشی- حرکتی، ۵- منطقی- ریاضی، ۶- میان فردی، ۷- درون فردی، ۸- طبیعت‌گرایانه، ۹- وجودی و ۱۰- روحانی) می‌داند. هوش چندگانه گاردنر هفت مقوله را در برمی‌گرفت، ولی بعدها او از جنبه‌های دیگری از هوش نیز نام می‌برد. وی و همکارانش حتی این فهرست را به ۲۰ نوع مهارت مختلف گسترش داده‌اند. به نظر گاردنر، هوش هیجانی متشکل از دو مؤلفه درون فردی و میان فردی است [۱۸]. کروکشانک^{۱۲}، جنکینس^{۱۳} و متکالف^{۱۴} (۲۰۰۶) هوش هیجانی را با هوش میان فردی (یا درک دیگران) در نظریه گاردنر معادل دانسته‌اند [۱۷]. کتاب قالب‌های ذهن^{۱۵} اثر مهم گاردنر در سال ۱۹۸۳ بیانیه‌ای در رد دیدگاه هوش‌بهری بود؛ به گفته این کتاب، یک نوع واحد و یکپارچه هوش نیست که موفقیت در زندگی را تضمین می‌کند، بلکه طیف گسترده‌ای از هوش وجود دارد [۱۹]. از جمله

هیجان‌ات مربوط به جهان واقعی را ارائه می‌دهند. چنین دروسی جهت کمک به معلمان برای متمایز کردن آموزش و کمک به شکوفایی کامل همه دانش‌آموزان طراحی و تنظیم می‌شوند [۱۴]. توجه به همه‌ی ابعاد و علوم تأثیرگذار بر طراحی و تألیف کتب درسی بخصوص در دوره‌ای حساس چون دوره ابتدایی از اهمیت خاصی برخوردار است. علمی مانند روان‌شناسی [توجه به حوزه‌های هیجانی و عواطف و احساسات دانش‌آموزان]، تکنولوژی آموزشی، برنامه‌ریزی درسی و اموری مانند هنر در ابعاد گوناگون آن در تألیف کتاب درسی تأثیر و دخالت مستقیم دارند، در فرایند طراحی و تألیف از متخصصان این حوزه‌ها باید بهره جست، فقدان هر کدام از تخصص‌های مورد نیاز و بی‌توجهی به آن‌ها کاستی و نقص در متن کتاب باقی می‌گذارد [۸]. «اگر می‌خواهیم کودکانی تربیت کنیم که در خانواده، محل کار و جامعه، افرادی کارآمد و توانمند باشند و از سلامت روانی و جسمانی برخوردار باشند باید به هوش عاطفی و مهارت‌های اجتماعی- عاطفی آن‌ها اهمیت داده و به کودکان آن‌ها را یاد بدهیم و این زمینه‌ای بسیار مهیج برای انجام پژوهش‌هایی است که باید در آینده صورت پذیرد» [۱۵].

در رابطه با انواع هوش، دیدگاه‌های مختلفی مطرح شده‌اند. دونالد اولدینگ هب^۱ (۱۹۴۹) هوش الف و هوش ب را معرفی می‌کند و آر. بی. کتل^۲ (۱۹۶۳) نیز هوش را به دو نوع هوش سیال^۳ (gf) و هوش متبلور^۴ (gc) تقسیم می‌کند. دیوید وکسلر^۵ (۱۹۵۸) هوش را یک توانایی کلی می‌داند که فرد را قادر می‌سازد تا به طور منطقی بیندیشد، فعالیت هدفمند داشته باشد، و با محیط خود به طور مؤثر به کنش متقابل بپردازد [۱۶]. ادوارد

۶. Edward L. Thorndike

۷. Charles Spearman

۸. Louis Thurston

۹. G. P. Guilford

۱۰. Robert Sternberg

۱۱. Howard Gardner

۱۲. Cruickshank

۱۳. Jenkins

۱۴. Metcalf

۱۵. Frames of Mind

۱. Donald Olding Hebb

۲. R.B. Cattle

۳. Fluid intelligence

۴. Crystallized intelligence

۵. David Wechsler

روانشناسان و نظریه پردازان پیرو گاردنر، پیتر سالوی^۱ است.

هوش هیجانی طبق تعریف ریون بار- آن و پارکر^۲ (۲۰۰۰) عبارت است از مجموعه‌ای از دانش‌ها و توانایی‌های هیجانی و اجتماعی که قابلیت کلی ما را در پاسخ به نیازهای محیطی به طور مؤثری تحت تأثیر قرار می‌دهد [۲۰]. اولین بار سالوی و مایر^۳ (۱۹۹۰)، اصطلاح هوش هیجانی را با ارائه مقاله‌ای تحت همین عنوان «ویژگی‌ها و قابلیت‌های هیجانی» برای بیان کیفیت و درک احساسات افراد، همدردی با احساسات دیگران و توانایی اداره مطلوب خلق و خو به کار بردند. آن‌ها از پنج حیطه هوش هیجانی (خودآگاهی، اداره هیجان‌ها، خودانگیزی، تنظیم روابط، هم‌حسی) نام می‌برند. مایر و سالوی و کاروسو^۴ (۱۹۹۷) مدل توانمندی را از مدل مختلط هوش هیجانی متمایز کردند. مدل مختلط شامل طیف وسیعی از متغیرهای شخصیتی است که مخالف با مدل توانمندی مایر و سالوی می‌باشد که کاملاً شناختی است [۱]. مایر، سالوی و کاروسو (۲۰۰۰)، هوش هیجانی را توانایی درک هیجان، درونی‌سازی هیجانی در ذهن، درک و استدلال هیجانی و تنظیم هیجانات در خود و دیگران تعریف می‌کنند [۲۱]. دیدگاه بار- آن در بررسی هوش هیجانی تحت الشعاع متغیرهای شخصیتی (نظیر همدلی و تکانشی بودن) و ساختارهایی که همبستگی بالقوه با آنها دارند (مانند انگیزش، خودآگاهی و امیدواری) قرار می‌گیرد، برعکس دیدگاه «پردازش اطلاعات» بیشتر بر بخش‌های سازنده هوش هیجانی و رابطه آن با هوش سنتی متمرکز می‌شود [۲۲].

منظور از رابطه افقی، همان مفهوم وحدت و رابطه عرضی در محتوای برنامه‌های درسی است، و منظور از رابطه عمودی، همان مفهوم توالی، و رابطه طولی در برنامه‌های درسی است که در زیر به تشریح ارتباط این

مفاهیم با پژوهش حاضر می‌پردازیم.

رابطه عرضی (نسبت چند عامل در یک پایه): همچنانکه در مفهوم وحدت^۵ برنامه درسی، به رابطه عناصر و مواد درسی مختلف در یک پایه تحصیلی پرداخته و تلاش می‌شود تا برنامه درسی به گونه‌ای سازماندهی شود که دانش‌آموز به وحدت در نظر و در رفتار دست یابد، در این پژوهش نیز در بررسی رابطه عرضی یا افقی به مقایسه و محاسبه نسبت رابطه یک عامل با سایر عوامل در یک پایه پرداخته شده است. به عنوان مثال، همچنانکه به بررسی رابطه‌ی افقی ماده درسی فارسی با مواد درسی دیگر نظیر تاریخ، جغرافیا، علوم، ریاضی توجه می‌شود (هدف از آن مرتبط ساختن و هماهنگی بین مطالب یادگیری در برنامه‌های مختلف درسی است)، در این پژوهش نیز از آنجایی که عوامل هوش هیجانی با یکدیگر همبستگی مستقیمی دارند و با افزایش رشد یک عامل، عوامل دیگر نیز رشد می‌یابند، به بررسی رابطه‌ی عامل خودآگاهی هیجانی با سایر عوامل درون فردی هوش هیجانی پرداخته شده است. از اینرو میزان توجه به یک عامل نسبت به عوامل دیگر در کتاب درسی یک پایه تحصیلی محاسبه شده است.

رابطه طولی (نسبت یک عامل در چند پایه): از سویی دیگر همچنانکه در تنظیم توالی^۶ برنامه درسی، به بررسی رابطه‌ی یک ماده درسی با همان ماده درسی در دیگر پایه‌های تحصیلی پرداخته می‌شود، در این پژوهش نیز به منظور بررسی رابطه‌ی طولی یا عمودی عوامل هوش هیجانی به مقایسه و محاسبه رابطه یک عامل با همان عامل در دیگر پایه‌های تحصیلی پرداخته شده است. به عنوان مثال، همانطور که توالی درس ریاضی پایه اول ابتدایی با ریاضی پایه‌های دوم، سوم، چهارم و پنجم بررسی می‌شود، در این جا نیز به عنوان مثال رابطه عامل خودشکوفایی هوش هیجانی کتاب فارسی پایه اول، با میزان توجه به همین عامل در مقایسه با کتب

۵ Integration) وحدت با یگانگی یا یکپارچگی به برقراری ارتباط بین مواد آموزشی دروس مختلف در یک سال تحصیلی اشاره دارد.
۶ Sequence) توالی یا تسلسل یا فزاینده‌گی به ترتیب زمانی اشاره دارد.

۱. Peter Salovey

۲. Bar-On, Reuven & Parker

۳. John D. Mayer

4. Caruso

موارد اشاره شده مربوط به سیره انبیاء و معصومین^(ع) در کتاب‌های فارسی سال ۸۰-۷۹، جدای از تصاویر، به مراتب بیشتر بوده و حیطه‌های بیشتری را دربر داشته است [۲۵].

صالحی عمران و بلترک (۱۳۹۰)، با انجام پژوهشی با عنوان «تحلیل محتوای مؤلفه‌های اطلاعات سلامت در کتاب‌های درسی» به نتایج زیر دست یافته‌اند: بیشترین فراوانی و ضریب اهمیت مربوط به ورزش و تحرک بدنی (۱۴ فراوانی) و کمترین توجه به مسئله‌ی سیگار و مواد مخدر (موردی مشاهده نشد) بود [۲۶].

عیسی صفت، ملکی، نیلی و امینی فر (۱۳۸۹)، تحقیقی با عنوان «بررسی و تحلیل محتوای کتاب فارسی بخوانیم و بنویسیم پایه دوم ابتدایی بر اساس اصول انتخاب و سازماندهی محتوا از دیدگاه صاحب‌نظران و معلمان شهر ارومیه در سال تحصیلی ۸۹-۱۳۸۸» انجام داده‌اند. نتایج نشان داد که از نظر اکثر پاسخ دهندگان، به غیر از اصول استمرار، اعتبار، توالی، وسعت، تعادل، سودمندی، وحدت و انتخاب و سازماندهی محتوای کتاب «بخوانیم و بنویسیم سال سوم ابتدایی» سایر اصول دهگانه انتخاب و سازماندهی محتوا، در کتاب مذکور رعایت شده است [۲۷].

صالحی عمران و چهارباشلو (۱۳۸۹)، به «تجزیه و تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره‌ی آموزش ابتدایی بر مبنای مؤلفه‌های خلاقیت به عنوان یکی از راه‌های پرورش خلاقیت دانش‌آموزان» پرداخته‌اند. عمده‌ترین نتایج عبارتند از: (۱) توجه متعادل و جامعی به عناصر و مؤلفه‌های خلاقیت در میان کتاب‌های مورد بررسی، نشده است. (۲) به مؤلفه کنجکاوی و کاوش کردن بیش از سایر مؤلفه‌ها توجه شده است و کمترین میزان توجه مربوط به مؤلفه‌های پذیرش و نقد عقاید گوناگون و ریسک‌پذیری (خطرپذیری) می‌باشد [۲۸].

صادقیان و اژدری (۱۳۸۹)، با «تحلیل محتوای کتاب‌های دوره ابتدایی با توجه به ریز فاکتورهای زندگی معصومین^(ع)» میزان سنخیت محتوای نظام آموزشی با مبانی فرهنگ اسلامی را مورد بررسی قرار

فارسی پایه‌های تحصیلی دیگر پرداخته شده است [۴۴]. از جمله تحقیقات انجام شده در رابطه با تحلیل محتوای کتب درسی بطور خلاصه می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

مزیدی و گلزاری (۱۳۹۰)، پژوهشی با عنوان «بررسی میزان برخورداری کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی از مؤلفه خلاقیت» با توجه به دیدگاه‌های گیلفورد و بیکاردز^۱، به روش تحلیل محتوا انجام داده‌اند نتایج نشان می‌دهد که: (۱) میزان توجه به خلاقیت در کتب فارسی پایه اول و دوم ابتدایی در حد پایین‌تر از متوسط و در کتب پایه سوم، چهارم و پنجم در حد بالاتر از متوسط است. (۲) کتب مورد مطالعه از لحاظ توجه به مؤلفه‌های خلاقیت، به خصوص در بخش متن درس‌ها و تصاویر، نیاز به بازنگری و اطلاعات اساسی دارند [۲۳].

جهانگیر (۱۳۹۰)، به تحلیل محتوای کتاب فارسی بخوانیم و بنویسیم پایه چهارم ابتدایی بر اساس عوامل خلاقیت گیلفورد پرداخته است. نتایج نشان می‌دهند که تفکر واگرا با ۶۳٪ و تفکر ارزشیاب با ۳۲٪ درصد کمترین مقدار را به خود اختصاص داده‌اند. در طراحی محتوای کتاب فارسی (بخوانیم و بنویسیم) به حافظه شناختی توجه بیشتر و به سطوح بالای خلاقیت، توجه چندانی نشده است [۲۴].

جعفرزاده، محسن پور و ملکی (۱۳۹۰)، با استفاده از روش تحلیل محتوا به «مطالعه میزان و نحوه توجه به سیره انبیاء^(ع) و معصومین^(ع) در کتب جدیدالتألیف فارسی (بخوانیم - بنویسیم) سال ۸۸-۸۷ در مقایسه با کتب فارسی چاپ ۸۰-۷۹ کل دوره آموزش ابتدایی در ایران» پرداخته‌اند. نتایج تحلیل محتوای پرسش‌ها و تصاویر نشان می‌دهد که در هر دو سال تحصیلی فوق، پرسش‌ها بسیار سطحی بوده، و تصاویر کتاب‌های سال ۸۸-۸۷ نیز، به نسبت کتاب‌های سال ۸۰-۷۹، بسیار بهتر و جذاب‌تر شده است. بنابراین نسبت فراوانی صفحات و

۱. Bickards

است که اهم نتایج آن به این صورت است: ۲۵/۷٪ از هدف‌های جزئی بدون متن نوشتاری، ۴۳/۱٪ از هدف‌های جزئی بدون تصویر، ۱۴/۷٪ از هدف‌های جزئی بدون تمرین‌اند [۳۳].

حکیم زاده (۱۳۸۶)، تحقیقی با عنوان «تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره راهنمایی با توجه به مفاهیم کلیدی برنامه آموزش مسایل و مباحث روز جهانی در حوزه برنامه درسی» انجام داده است. نتایج نشان می‌دهد که در کتب راهنمایی به برخی از اهداف مفاهیم کلیدی همچون آموزش محیطی و آموزش توسعه توجه بیشتری شده و بعضی دیگر از مفاهیم نظیر برابری، صلح، حقوق بشر، آموزش رسانه‌ها و رعایت حقوق حیوانات کمتر مورد توجه قرار گرفته‌اند [۳۴].

در میان تحقیقات خارجی، ساری لومار^۱ (۲۰۰۹)، در تحقیقی در چین تحت عنوان «تطبیق برنامه درسی با محتوای اخلاق» انجام داد با نظرخواهی از ۱۳۲ معلم دوره ابتدایی به این نتیجه دست یافت که شکافی بین برنامه درسی و خلاقیت وجود دارد که باید در اصلاحات برنامه درسی چین مدنظر قرار گیرد [۲۴]:

همچنین بار-آن (۲۰۰۶)، در مقاله‌ای با عنوان مدل بار-آن در هوش هیجانی و اجتماعی ذکر می‌کند که گروه سنی بالاتر، از میزان هوش هیجانی بیشتری نسبت به گروه سنی پایین‌تر برخوردارند [۳۵].

استونکمیر^۲ (۲۰۰۲)، در بررسی رابطه هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان با استفاده از آزمون آماری ضریب همبستگی بیرسون مشخص نمود که: همبستگی زیادی بین پیشرفت تحصیلی و هوش هیجانی وجود دارد [۳۶].

از جمله تحقیقات انجام شده در رابطه با هوش هیجانی بطور خلاصه می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: بشارت (۱۳۸۴)، تأثیر هوش هیجانی بر کیفیت روابط اجتماعی را مورد بررسی قرار داده است. نتایج حاصل مؤید آن است که هوش هیجانی با تقویت

داده‌اند؛ نتایج مبین این مطلب است که در بیان ویژگی‌ها و ضروریات آشنایی با معصومین در کتب دوره ابتدایی توجه اندکی شده است، بسیاری از زیرفاکتورهای آشنایی با زندگی معصومین^(ع) در کتاب‌های دوره ابتدایی نادیده انگاشته شده است [۲۹].

صالحی، ایزدی و رضایی (۱۳۸۸)، تحقیقی تحت عنوان «تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی بر مبنای مؤلفه‌های آموزش جهانی» اجرا کرده‌اند و به این نتایج دست یافته‌اند: که به هر سه مؤلفه آموزش جهانی یعنی آموزش صلح، آموزش محیط زیست و آموزش سلامت به یک نسبت پرداخته شده که نسبت به حجم کتاب‌ها کم است. خرده مؤلفه‌های آموزش‌های مذکور نیز به صورت متوازن مورد توجه قرار نگرفته و کتب درسی به یک نسبت مؤلفه‌های آموزش جهانی را تحت پوشش قرار نداده‌اند [۳۰].

دهقانی (۱۳۸۸)، پژوهشی با عنوان «تحلیل محتوای کتاب‌های تعلیمات اجتماعی دوره ابتدایی بر اساس مهارت‌های اجتماعی با توجه به دیدگاه آموزگاران» انجام داده است؛ که اعم نتایج آن عبارتند از: ۱) میزان مهارت‌های اجتماعی در کتاب‌های تعلیمات اجتماعی مجموعاً در حد متوسط و متوسط به پایین است. ۲) تعداد و درصد مقوله‌های مهارت‌های اجتماعی در کتاب پایه سوم بیشتر از کتاب پایه چهارم و در کتاب پایه چهارم بیشتر از کتاب پایه پنجم می‌باشد [۳۱].

تحقیق سبحانی نژاد و هرندی (۱۳۸۷)، با عنوان «بررسی و تحلیل میزان توجه به مفاهیم دفاع مقدس در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی و راهنمایی» نشان می‌دهد که کتاب‌های فارسی توجه بیشتری به مفاهیم دفاع مقدس دارند و در بین چهارده محور مفهومی مورد بررسی بیش‌ترین توجه به محور واژه‌ها و اصطلاحات دفاع مقدس و کم‌ترین توجه به محور خسارت‌های اجتماعی بوده است و به دو محور مفهومی؛ ابتکار، خلاقیت و خودکفایی هیچ‌گونه توجهی نشده است [۳۲].

نوریان (۱۳۸۶)، پژوهشی با عنوان «تحلیل محتوای کتاب‌های فارسی سال اول دبستان در ایران» انجام داده

1. Sari Lamar
2. Stonkmir

دیدگاه به کار گرفته شده در پژوهش حاضر، از مجموعه دیدگاه‌های مختلط هوش هیجانی، دیدگاه بار-آن می‌باشد. این مدل همچنین فرآیندمدار است تا نتیجه‌مدار، چرا که الگویی جامع و مانع است و کاربرد گسترده‌ای دارد و نسبت به سایر الگوها معروف‌تر و مشهورتر است. از مزیت‌های این الگو می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: ۱- داده‌های هنجاری آن بر اساس ۳۸۰۰ شرکت کننده در بیشتر از پنج کشور بدست آمده است، ۲- یک دید چندبعدی فراهم می‌آورد، ۳- چهار شاخص اعتباری دارد، ۴- کانون توجه بین‌المللی و چند فرهنگی است، ۵- پایایی و روایی بسیار بالایی دارد، ۶- یک مقیاس خلاصه با کاربردی آسان است، ۷- در موقعیت‌های شغلی، آموزشی، بالینی و پزشکی و پژوهشی قابل کاربرد است، ۸- براساس بیش از ۲۰ سال پژوهش تأیید شده است، ۹- این ابزار به ۲۲ زبان ترجمه شده است [۴۲]. این پرسشنامه در ایران توسط دهشیری (۱۳۸۱)، هنجاریابی شده است. [۴۳]. به همین دلیل است که برای بررسی کتب دوره ابتدایی نیز این الگو را انتخاب کرده ایم.

با توجه به مطالب ذکر شده در بالا، مقاله حاضر کتاب‌های بخوانیم دوره ابتدایی را مورد بررسی و تحقیق قرار داده و به بررسی محتوای این کتاب‌ها از حیث میزان توجه به هوش هیجانی می‌پردازد، تا موجب کسب بازخوردهای کلی جهت تصمیم‌گیری‌های بعدی در مورد برنامه‌ریزی و تألیف، تجدیدنظر و اصلاح کتاب‌های درسی مذکور شود.

سوال‌های پژوهش

۱) محتوای کتاب بخوانیم پایه اول ابتدایی به چه میزان به مؤلفه‌های درون فردی هوش هیجانی توجه کرده است؟

۲) محتوای کتاب بخوانیم پایه دوم ابتدایی به چه میزان به مؤلفه‌های درون فردی هوش هیجانی توجه کرده است؟

۳) محتوای کتاب بخوانیم پایه سوم ابتدایی به چه میزان

سلامت روانی، توان‌مدلی با دیگران، سازش اجتماعی، بهزیستی هیجانی، و رضایت از زندگی مشکلات بین شخصی را کاهش می‌دهد و زمینه بهبود روابط اجتماعی را فراهم می‌سازد [۳۷].

اسماعیلی، احدی، دلاور و شفیع‌آبادی (۱۳۸۳)، به بررسی تأثیر آموزش مؤلفه‌های هوش هیجانی بر سلامت روان پرداخته‌اند. تحلیل یافته‌های تحقیق نشان داد که آموزش مؤلفه‌های هوش هیجانی در افزایش سلامت روان موثر بوه و علائم بیماری را در مؤلفه‌های سلامت روان کاهش داده است. لذا آموزش مؤلفه‌های هوش هیجانی سبب ارتقای سلامت روانی می‌شود بطوری که فرد بهره‌بهتری در گزارش‌های شخصی از موفقیت در مقابله با مشکلات به دست می‌آورد. [۳۸ و ۳۹].

دانیل گلن (۱۹۹۸)، در کتاب اخیر خود با عنوان «هوش هیجانی در کار» پنج مؤلفه (آگاهی از هیجان‌ات خود، کنترل هیجان‌ات، خودانگیزگی، تشخیص هیجان‌ات در دیگران، کنترل روابط) را به بیست و پنج توانش هیجانی متفاوت تقسیم می‌کند، نظیر: آگاهی سیاسی، نظم کارکنان، اعتماد به نفس، هشیاری و انگیزه پیشرفت، استقامت، اشتیاق، خوش‌بینی و کنترل خود و... [۴۰]. یکی از نظریه پردازان مدل مختلط هوش هیجانی ریون بار-آن (۱۹۹۷) است؛ هوش هیجانی به وسیله بار-آن به این صورت تعریف شده است: «یک دسته از مهارت‌ها، استعدادها و توانائی‌های غیرشناختی که توانایی موفقیت فرد را در مقابله با فشارها و اقتضاهای محیطی افزایش می‌دهد» [۴۱]. مدل بار-آن از هوش هیجانی چند عاملی است و مربوط به استعدادهایی برای عملکرد است تا خود عملکرد (یعنی استعداد موفقیت تا خود موفقیت). بار-آن (۱۹۹۸) با ارائه پرسشنامه بهره هوش هیجانی^۱ که دارای ۱۳۳ سؤال، ۵ مقیاس ترکیبی و ۱۵ خرده مقیاس است و حدود ۴۵-۳۰ دقیقه مهلت پاسخگویی دارد، الگویی پانزده عاملی از مهارت‌های هوش هیجانی را مطرح می‌کند. لازم بذکر است که

۱. Emotional Quotient Inventory

تحلیل محتوا به هر روشی برای ارزیابی میزان نسبی نفوذ و تأثیر منابع، نگرش‌ها و موضوعاتی معین در یک پیام یا سند گفته می‌شود [۴۸]. روش اجرای پژوهش در تحلیل محتوا چنین است: ۱- بررسی کلی کتاب درسی و انتقال مضامین و مفاهیم و واحدهای استخراج شده به برگه‌ها؛ ۲- مقوله‌بندی برگه‌ها؛ ۳- تعیین فراوانی هر یک از مضامین؛ ۴- تعیین درصد فراوانی هر یک از شواهد و تهیه جدول و نمودار و گرفتن میانگین و...؛ ۵- مقایسه مقوله‌ها با یکدیگر و تعیین درصد فراوانی هر مقوله؛ ۶- مقایسه مضامین و نتیجه‌گیری [۱۱].

این مقاله به تحلیل محتوای مقوله‌ای (مؤلفه‌ای) پرداخته است. جامعه آماری، کتاب‌های فارسی (بخوانیم) دوره تحصیلی ابتدایی در سال تحصیلی ۹۲-۱۳۹۱ هستند که علاوه بر متن دروس، تصاویر، جملات، شعرها، قصه‌ها، روان‌خوانی‌ها، تمرین‌ها و تکالیف، و نگاره‌ها نیز تحلیل شد. با توجه به محدود بودن جامعه، از روش سرشماری استفاده شد. بنابراین نمونه و جامعه موردنظر یکی است. با توجه به اهداف و سؤالات تحقیق و با در نظر گرفتن مؤلفه‌های درون فردی هوش هیجانی در این پژوهش، همه‌ی قسمت‌های کتاب مورد بررسی قرار گرفت. در این تحلیل محتوا، که متون نوشتاری بخش عمده‌ای از آن را تشکیل می‌دهد، واحد تجزیه و تحلیل متون نوشتاری، جمله در نظر گرفته شد و نوع تحلیل ما به صورت تحلیل مفهومی است. همچنین در بررسی سایر محتواهای غیر نوشتاری نظیر تصاویر و عکس‌های کتاب درسی نیز از تحلیل مضمونی استفاده شد.

در پژوهش حاضر بر اساس هدف‌ها و سؤالات، مقوله‌ها و مؤلفه‌ها شناسایی شد. سپس شاخص‌ها یا عوامل ۱۵ گانه و نشانگرهای آن تعریف شد و بر این اساس داده‌ها و واحدهای مورد نظر از محتوای کتب درسی استخراج شد. برای تحلیل محتوای کتاب‌ها جدول‌هایی با توجه به عوامل در مؤلفه‌های موردنظر طراحی و تنظیم شد و بر اساس این مؤلفه‌ها، مثال‌ها و مصداق‌های آن‌ها، پیام‌هایی که در محتوای کتاب‌ها

به مؤلفه‌های درون فردی هوش هیجانی توجه کرده است؟

۴) محتوای کتاب بخوانیم پایه چهارم ابتدایی به چه میزان به مؤلفه‌های درون فردی هوش هیجانی توجه کرده است؟

۵) محتوای کتاب بخوانیم پایه پنجم ابتدایی به چه میزان به مؤلفه‌های درون فردی هوش هیجانی توجه کرده است؟

۶) محتوای کتاب بخوانیم پایه ششم ابتدایی به چه میزان به مؤلفه‌های درون فردی هوش هیجانی توجه کرده است؟

روش پژوهش

هدف تحقیق، بررسی محتوای کتب بخوانیم دوره ابتدایی بر اساس مؤلفه‌های درون فردی هوش هیجانی است. روش بررسی در این پژوهش با تکنیک تحلیل کیفی محتوا صورت گرفته است. نوع تحقیق حاضر توصیفی و از نظر هدف کاربردی است. «در تحقیق توصیفی، در پی توصیف عینی، واقعی و منظم خصوصیات یک موضوع هستیم و قصد هیچ‌گونه دخالت و یا استنتاج ذهنی از داده‌ها را نداریم، بلکه قصد نشان دادن وضعیت موجود است» [۴۵]. «بیشتر تحقیقات مربوط به تعلیم و تربیت از نوع تحقیقات کاربردی است، زیرا در آن‌ها پروراندن قواعد کلی درباره فرایندهای تدریس- یادگیری و مسائل آموزشی مورد توجه است» [۴۶]. به نظر کریپندورف^۱ (۱۹۸۱) «تحلیل محتوا تکنیکی پژوهشی است برای استنباط^۲ تکرارپذیر^۳ و معتبر^۴ از داده‌ها در مورد متن^۵ آن‌ها» [۴۷]. به اعتقاد استون^۶، به نقل از دوی پراساد^۷ (۲۰۰۸)،

۱. Krippendorff

۲. Inferences

۳. Replicable

۴. Valid

۵. Context

6. Stone

7. Devi Prasad

۳- سازگاری^۸: که شامل حل مسئله، آزمون واقعیت و انعطاف پذیری می‌باشد.

۴- کنترل استرس^۹: که توانایی تحمل استرس، کنترل تکانه را شامل می‌شود.

۵- خلق و خوی عمومی^{۱۰}: که شامل نشاط/شادی و خوش‌بینی است. [۴۹].

که مهارت‌های پنجگانه‌ی مؤلفه درون فردی هدف تحلیل محتوایی در این مقاله می‌باشند.

اعتبار پرسشنامه بار-آن بر اساس فرم‌های هم‌تا و محاسبه ضریب همسانی درونی نشان می‌دهد، متوسط ضریب آلفای کرونباخ در مورد جمعیت مورد نظر در تحقیق بار-آن، مجموعاً ۰/۷۶ بوده است. در تحلیل محتوای کتب فارسی از متخصصین ادبیات فارسی استمداد جسته و به منظور اعتباریابی (روایی صوری) ابزار تحقیق از نظرات و دیدگاه‌های صاحب‌نظران و متخصصان تعلیم و تربیت و اساتید دانشگاه استفاده کرده است. در مرحله عملیاتی، محقق مفاهیم عملیاتی مؤلفه‌های میان فردی (خودآگاهی هیجانی، جرأت‌مندی، حرمت نفس، خودشکوفایی، استقلال) را توضیح داده تا یکپارچگی در تعریف و تحلیل گزاره‌های مرتبط با مفاهیم مورد نظر حاصل شود. در مرحله دوم ۲۰٪ از واحدهای کتب فارسی بخوانیم انتخاب شد و از صاحب‌نظران خواسته شد که این واحدها را با استفاده از نظرات خود و بر اساس مؤلفه‌های هوش هیجانی بار-آن مورد تحلیل قرار دهند و نتایج را در اختیار محقق قرار دهند. در مرحله سوم محقق با استفاده از داده‌های بدست آمده، و بر اساس فرم تحلیل محتوای محقق ساخته هوش هیجانی بار-آن، نتایج را مورد بررسی قرار داد و در مواردی که تفاهم نداشتند، ابهامات آن موارد برطرف شد و روایی ابزار مورد نظر بدست آمد. محقق در این پژوهش برای پایایی ابزار از فرمول پایایی^{۱۱}

وجود داشت، عیناً و یا با درج شماره صفحه و سطر (ذکر آدرس) در جداول وارد شد. با توجه به مراحل تحلیل محتوا، تعداد فراوانی‌های مربوط به هر واحد رمزگذاری و پس از شمارش، در جدول‌های جداگانه‌ایی که برای هر پایه تحصیلی طراحی شده بود، ثبت شد و پس از طبقه بندی و استخراج داده‌ها، با استفاده از آمار توصیفی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند.

ابزار کار به کار گرفته شده در این تحقیق عوامل مؤلفه‌ی درون فردی هوش هیجانی است که در زیر تعداد پانزده‌گانه عوامل هوش هیجانی به همراه تعریف مؤلفه‌های پنج‌گانه‌ی مورد نظر تحقیق آمده است:

- ۱- مهارت‌های درون فردی^۱: که عوامل پنجگانه‌ی زیر را شامل می‌شود؛ خودآگاهی عاطفی^۲ (ES) که میزان آگاهی فرد از احساسات خویش و درک و فهم این احساسات را بررسی می‌کند؛ جرأت‌مندی^۳ (AS) که ابزار احساسات، باورها، افکار و دفاع منطقی و مطلوب از حق و حقوق خویش را بررسی می‌کند؛ خودتنظیمی یا حرمت نفس^۴ (SR) که توان خودآگاهی و درک و پذیرش خویش و احترام به خود را بررسی می‌کند؛ خودشکوفایی^۵ (SA) که توانایی تشخیص استعدادهای ذاتی و استعداد انجام دادن کارهایی را که شخص می‌تواند و می‌خواهد و از انجام دادن آنها لذت ببرد را بررسی می‌کند و استقلال^۶ (IN) که توانایی خودرهبی، خویشستنداری فکری و عملی و رهایی از وابستگی‌های هیجانی را بررسی می‌کند.
- ۲- مهارت‌های میان‌فردی^۷: که شامل روابط میان‌فردی، مسئولیت اجتماعی و همدلی است.

۱. Intrapersonal Components

۲. Emotional Self Awareness

۳. Assertiveness

۴. Self-Regard

۵. Self-Actualization

۶. Independence

۷. Interpersonal Components

۸. Adaptability - Components

۹. Stress Management- Components

۱۰. Mood – General Components

۱۱. Reliability

هیجانی (خودآگاهی هیجانی، جرأت، خودتنظیمی، خودشکوفایی، استقلال) در کتب فارسی بخوانیم ابتدایی چنین می‌باشند:

بر اساس سؤال اول پژوهش، مبنی بر این که محتوای کتاب بخوانیم پایه اول ابتدایی به چه میزان به مؤلفه‌های درون فردی هوش هیجانی توجه کرده است؟ و نیز با توجه به نتایج جدول شماره (۱)، دروس بخوانیم اول ابتدایی، شامل ۱۴ واحد ضبط می‌باشد. این پایه به ترتیب به عوامل خودآگاهی هیجانی، حرمت نفس، و خودشکوفایی بیشترین توجه را داشته است ولی به عواملی همچون جرأت‌مندی و استقلال (صفر٪) توجهی نداشته است. در مجموع بیشترین سهم مربوط به عامل خودآگاهی هیجانی است. در میان محتوای کتاب بخوانیم اول ابتدایی اعم از نگاره‌ها، دروس، شعرها، روان‌خوانی‌ها، تمرین‌ها، فعالیت‌ها و تصاویر، بیشترین میزان توجه به مؤلفه درون فردی به روان‌خوانی‌ها و شعرها مربوط است. این مطلب آشکار است که هدف عمده‌ی دروس این کتاب در پایه اول آموزش حروف الفبا است و با توجه به سن و سال دانش‌آموزان و سطح رشد عاطفی و شناختی آنان، نمی‌توان انتظار چنین آموزش‌هایی را از این پایه داشت.

هولستی^۱ استفاده نموده است. بدین منظور در مرحله عملیاتی محقق، ابتدا ۲۰٪ از کتب فارسی بخوانیم را انتخاب نموده و مفاهیم عملیاتی را طبق مؤلفه‌های هوش هیجانی بار- آن برای کدگذاری توضیح داده و به یکپارچه شدن در تحلیل مفاهیم و بررسی گویه‌ها منجر شد. از دو کدگذار خواسته شد که نظرات و نتایج بدست آمده را در اختیار محقق قرار دهند. با استفاده از داده‌های بدست آمده و با استفاده از فرمول زیر، ضریب توافق میان کدگذاران در حدود ۸۰٪ بدست آمد. در فرمول زیر، M تعداد موارد کدگذاری شده بین دو کدگذار است که بین آن‌ها توافق وجود داشته است و N1 و N2 به ترتیب تعداد کلی موارد کدگذاری شده توسط کدگذار اول و دوم است [۵۰].

$$\text{پایایی} = \frac{2M}{N_1 + N_2}$$

برای محاسبه روابط طولی و عرضی عوامل از فرمول‌های زیر استفاده شده است:

$$\text{درصد رابطه عرضی} = \frac{\text{جمع فراوانی عامل در یک پایه}}{\text{مجموع فراوانی عوامل چندگانه در یک پایه}} \times 100$$

$$\text{درصد رابطه طولی} = \frac{\text{جمع فراوانی عامل در یک پایه}}{\text{مجموع فراوانی یک عامل در چند پایه}} \times 100$$

پس از تعیین کلیه موارد و شواهد و مضامین و دسته‌بندی و مقوله‌بندی آن‌ها، در آخر با تعیین فراوانی و درصد واحدها و مؤلفه‌ها و نیز مقایسه‌ی مقوله‌ها، نتایج بدست آمده مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. جهت بررسی آماری و تلخیص داده‌ها، از آمار توصیفی شامل: طبقه‌بندی توزیع فراوانی‌ها و درصد استفاده شد و با استفاده از جدول و نمودار نمایش داده شده است.

یافته‌ها

نتایج حاصله از بررسی مؤلفه‌ی درون فردی هوش

1. Holsti

جدول ۱. میزان توجه محتوای کتاب فارسی بخوانیم پایه اول ابتدایی به مؤلفه‌های درون فردی هوش هیجانی

مؤلفه‌ها	فراوانی در عامل دروس	فراوانی عامل در روان خوانی ها و شعرها	فراوانی عامل در تصاویر و تمرین‌ها	جمع فراوانی عامل	کل فراوانی در ۶ کتاب	درصد فراوانی عامل در رابطه عرضی	درصد فراوانی عامل در رابطه طولی
خودآگاهی هیجانی	۱	۷	۰	۸	۱۷۵	٪۰/۱۳	٪۰۵۷/۱۴
جرأت‌مندی	۰	۰	۰	۰	۱۰۵	٪۰	٪۰
حرمت نفس	۰	۳	۱	۴	۱۳۹	٪۰/۵۶	٪۰۲۸/۵۷
خودشکوفایی	۰	۰	۲	۲	۱۴۸	٪۰/۲۸	٪۰۱۴/۲۸
استقلال	۰	۰	۰	۰	۱۴۰	٪۰	٪۰
کل مؤلفه‌ها	۱	۱۰	۳	۱۴	۷۰۷	٪۰/۹۷	٪۰۱۰۰

بخوانیم پایه اول

جدول ۲. میزان توجه محتوای کتاب فارسی بخوانیم پایه دوم ابتدایی به مؤلفه‌های درون فردی هوش هیجانی

مؤلفه‌ها	فراوانی در عامل دروس	فراوانی عامل در روان خوانی ها و شعرها	فراوانی عامل در تصاویر و تمرین‌ها	جمع فراوانی عامل	کل فراوانی در ۶ کتاب	درصد فراوانی عامل در رابطه عرضی	درصد فراوانی عامل در رابطه طولی
خودآگاهی هیجانی	۱۸	۸	۰	۲۶	۱۷۵	٪۰۳/۶۷	٪۰۳۹/۳۹
جرأت‌مندی	۲	۳	۰	۵	۱۰۵	٪۰/۷	٪۰/۷/۵۷
حرمت نفس	۹	۳	۱	۱۳	۱۳۹	٪۰/۳۸	٪۰۱۹/۶۹
خودشکوفایی	۹	۰	۱	۱۰	۱۴۸	٪۰/۴۱	٪۰۱۵/۱۵
استقلال	۵	۷	۰	۱۲	۱۴۰	٪۰/۶۹	٪۰۱۸/۱۸
کل مؤلفه‌ها	۴۳	۲۱	۲	۶۶	۷۰۷	٪۰/۸۵	٪۰۱۰۰

بخوانیم پایه دوم

داشته اند. در بررسی رابطه طولی این کتاب با کتاب های بخوانیم دیگر پایه های تحصیلی، این کتاب بسیار پایین تر از حد میانگین (٪۰/۱۶/۶۶)، به مؤلفه های پنج گانه هوش درون فردی به میزان (٪۰/۸/۸۵) اهمیت داده است.

بر اساس سؤال سوم پژوهش، مبنی بر این که محتوای کتاب بخوانیم پایه سوم ابتدایی به چه میزان به مؤلفه های درون فردی هوش هیجانی توجه کرده است؟ و نیز با توجه به نتایج جدول شماره (۳)، به دو عامل خودشکوفایی و خودتنظیمی تقریباً به یک میزان و به دو عامل جرأت و استقلال هر دو به یک اندازه پرداخته

بر اساس سؤال دوم پژوهش، مبنی بر این که محتوای کتاب بخوانیم پایه دوم ابتدایی به چه میزان به مؤلفه های درون فردی هوش هیجانی توجه کرده است؟ و نیز با توجه به نتایج جدول شماره (۲)، در این کتاب، به لحاظ رابطه عرضی سهم بسیار زیادی به خودآگاهی هیجانی به میزان (٪۰/۳۹/۳۹) اختصاص داده شده است. خودتنظیمی، استقلال و خودشکوفایی در مراتب بعدی قرار می گیرند و عامل جرأت‌مندی از میزان توجه ناچیزی در میان محتوای این کتاب برخوردار می باشد. بیشترین میزان توجه به عوامل، مربوط به دروس هفتم و هشتم می شود. تصاویر و تمرین ها نیز تنها دو مورد فراوانی

شده است.

جدول ۳. میزان توجه محتوای کتاب فارسی بخوانیم پایه سوم ابتدایی به مؤلفه‌های درون فردی هوش هیجانی

مؤلفه‌ها	فراوانی عامل در دروس	فراوانی عامل در روان خوانی ها و شعرها	فراوانی عامل در تصاویر و تمرین‌ها	جمع فراوانی عامل	کل فراوانی در ۶ کتاب	درصد فراوانی عامل در رابطه عرضی	درصد فراوانی عامل در رابطه طولی
خودآگاهی هیجانی	۲۳	۷	۲	۳۲	۱۷۵	٪۲۴/۸	٪۴/۵۲
جرأت‌مندی	۱۵	۶	۱	۲۲	۱۰۵	٪۱۷/۰۵	٪۳/۱۱
حرمت نفس	۱۸	۷	۱	۲۶	۱۳۹	٪۲۰/۱۵	٪۳/۶۷
خودشنکوفایی	۲۳	۲	۲	۲۷	۱۴۸	٪۲۰/۹۳	٪۳/۸۱
استقلال	۱۶	۵	۱	۲۲	۱۴۰	٪۱۷/۰۵	٪۳/۱۱
کل مؤلفه‌ها	۹۵	۲۷	۷	۱۲۹	۷۰۷	٪۱۰۰	٪۱۸/۲۲

جدول ۴. میزان توجه محتوای کتاب فارسی بخوانیم پایه چهارم ابتدایی به مؤلفه‌های درون فردی هوش هیجانی

مؤلفه‌ها	فراوانی عامل در دروس	فراوانی عامل در روان خوانی ها و شعرها	فراوانی عامل در تصاویر و تمرین‌ها	جمع فراوانی عامل	کل فراوانی در ۶ کتاب	درصد فراوانی عامل در رابطه عرضی	درصد فراوانی عامل در رابطه طولی
خودآگاهی هیجانی	۲۵	۴	۲	۳۱	۱۷۵	٪۲۳/۴۸	٪۴/۳۸
جرأت‌مندی	۱۲	۴	۲	۱۸	۱۰۵	٪۱۳/۶۳	٪۲/۵۴
حرمت نفس	۱۷	۷	۱	۲۵	۱۳۹	٪۱۸/۹۳	٪۳/۵۳
خودشنکوفایی	۲۴	۳	۱	۲۸	۱۴۸	٪۲۱/۲۱	٪۳/۹۶
استقلال	۲۴	۴	۲	۳۰	۱۴۰	٪۲۲/۷۲	٪۴/۲۴
کل مؤلفه‌ها	۱۰۲	۲۲	۸	۱۳۲	۷۰۷	٪۱۰۰	٪۱۸/۶۵

درصد فراوانی مؤلفه درون فردی محتوای این کتاب در مجموع (٪۱۸/۲۲) است که بالاتر از حد متوسط (٪۱۶/۶۶)، شش کتاب است.

براساس سؤال چهارم پژوهش، مبنی بر این که محتوای کتاب بخوانیم پایه چهارم ابتدایی به چه میزان به مؤلفه‌های درون فردی هوش هیجانی توجه کرده است؟ و نیز با توجه به نتایج جدول شماره (۴)، در میان محتوای این کتاب، عامل خودآگاهی هیجانی همچون سایر پایه‌های قبلی بیشترین سهم را ایفا می‌کند. البته عامل استقلال با فاصله بسیار نزدیکی تقریباً با آن برابری می‌کند. عامل جرأت‌مندی در این پایه از سهم ناچیزی

نتایج حاصله بیانگر این مطلب است که عوامل خودآگاهی هیجانی و خودتنظیمی درون روان‌خوانی‌ها و شعرهای بخوانیم سوم ابتدایی نقش پررنگ‌تری از سایر عوامل مؤلفه‌ی درون فردی ایفا می‌کنند. (کل واحد ضبط ۱۲۹). همچنین با توجه به یافته‌ها، در دروس کتاب بخوانیم سوم ابتدایی، بیشتر به عامل خودآگاهی هیجانی پرداخته شده است. دروس هفتم، هشتم، نهم و شانزدهم بیش از سایر دروس، به عوامل موردنظر توجه کرده‌اند. در بررسی رابطه طولی، میزان توجه تصاویر و تمرین‌ها به مؤلفه‌ها، نسبت به پایه‌های قبلی افزایش یافته‌اند و ۷ مورد فراوانی در کل کتاب ثبت شد.

برخوردار است و اهمیت کمتری دارد. (کل واحد ضبط (۱۳۲).

جدول ۵. میزان توجه محتوای کتاب فارسی بخوانیم پایه پنجم ابتدایی به مؤلفه‌های درون فردی هوش هیجانی

مؤلفه‌ها	فراوانی عامل در دروس	فراوانی عامل در روان خوانی ها و شعرها	فراوانی عامل در تصاویر و تمرین‌ها	جمع فراوانی عامل	کل فراوانی در ۶ کتاب	درصد فراوانی عامل در رابطه عرضی	درصد فراوانی عامل در رابطه طولی
خودآگاهی هیجانی	۳۶	۵	۲	۴۳	۱۷۵	۱۹/۵۴٪	۶/۰۸٪
جرأت‌مندی	۳۰	۸	۱	۳۹	۱۰۵	۱۷/۷۲٪	۵/۵۱٪
حرمت نفس	۴۰	۱	۳	۴۴	۱۳۹	۲۰٪	۶/۲۲٪
خودشکوفایی	۴۶	۱	۲	۴۹	۱۴۸	۲۲/۲۷٪	۶/۹۳٪
استقلال	۳۷	۶	۲	۴۵	۱۴۰	۲۰/۴۵٪	۶/۳۶٪
کل مؤلفه‌ها	۱۸۹	۲۱	۱۰	۲۲۰	۷۰۷	۱۰۰٪	۳۱/۱٪

بخوانیم پایه پنجم

بررسی رابطه طولی این کتاب با کتاب‌های بخوانیم دیگر پایه‌های تحصیلی، این کتاب بسیار بالاتر از حد میانگین (۱۶/۶۶٪)، به مؤلفه‌های پنج‌گانه هوش درون فردی به میزان (۳۱/۱٪) اهمیت داده است.

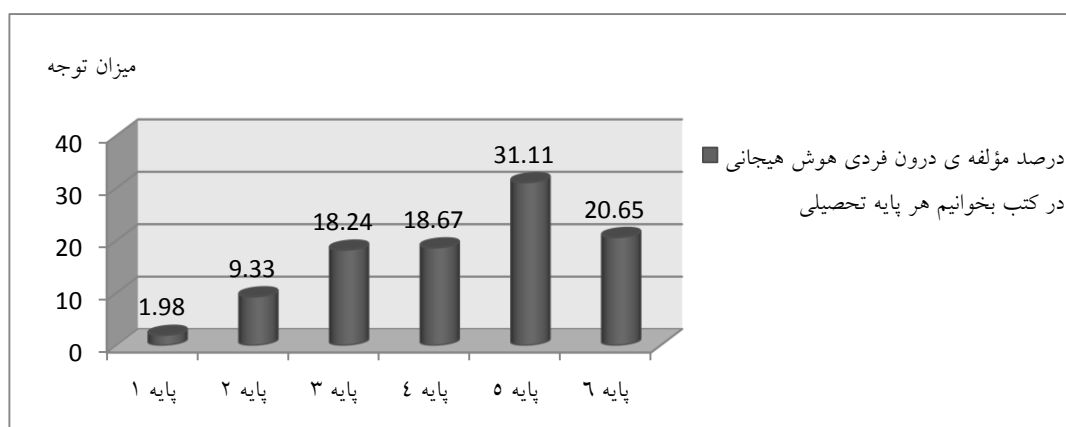
براساس سؤال ششم پژوهش، مبنی بر این که محتوای کتاب بخوانیم پایه ششم ابتدایی به چه میزان به مؤلفه‌های درون فردی هوش هیجانی توجه کرده است؟ و نیز با توجه به نتایج جدول شماره (۶)، و با توجه به جدید التالیف بودن کتاب بخوانیم پایه ششم، از مجموع ۱۴۶ واحد ضبط، بیش از همه به مؤلفه خودآگاهی هیجانی توجه شده است و مؤلفه جرأت‌مندی هوش هیجانی اهمیت کمتری یافته است. تصاویر و تمرین‌های این کتاب به مؤلفه جرأت‌مندی توجهی نداشته‌اند و در تحلیل مضمونی فقط ۶ مورد ثبت شد. این کتاب حجم محتوایی کمتری نسبت به پایه پنجم دارد و میزان توجه به مؤلفه‌ها در این کتاب کمی بیشتر از پایه‌های سوم و چهارم است که در ادامه به شکل نمودار توضیح داده شده است. در بررسی رابطه طولی این کتاب با کتاب‌های بخوانیم دیگر پایه‌های تحصیلی، این کتاب بالاتر از حد میانگین (۱۶/۶۶٪)، به مؤلفه‌های پنج‌گانه هوش درون فردی به میزان (۲۰/۶۳٪) اهمیت داده است.

با توجه به یافته‌های پژوهش، درس دوم در پایه چهارم، از لحاظ توجه به عوامل بیشترین میزان فراوانی را دارد و در میان روان‌خوانی‌ها و شعرها عامل خودتنظیمی بیشتر اهمیت یافته است. فراوانی ثبت شده در تصاویر و تمرین‌ها نیز بیش از پایه‌های قبلی است. در بررسی رابطه طولی این کتاب با کتاب‌های بخوانیم دیگر پایه‌های تحصیلی، باید بگوییم که این کتاب بالاتر از حد میانگین (۱۶/۶۶٪)، به مؤلفه‌های پنج‌گانه هوش درون فردی به میزان (۱۸/۶۵٪) اهمیت داده است.

براساس سؤال پنجم پژوهش، مبنی بر این که محتوای کتاب بخوانیم پایه پنجم ابتدایی به چه میزان به مؤلفه‌های درون فردی هوش هیجانی توجه کرده است؟ و نیز با توجه به نتایج جدول شماره (۵)، در بخوانیم پنجم ابتدایی مؤلفه درون فردی بسیار مورد توجه واقع شده است. فارسی بخوانیم پنجم ۲۲۰ واحد ضبط دارد که معادل با (۳۱/۱۱٪) از کل محتوای کتب شش پایه تحصیلی است. به ترتیب عامل خودشکوفایی، استقلال، خودتنظیمی یا همان حرمت نفس، خودآگاهی و در نهایت جرأت‌مندی از اهمیت بیشتری برخوردارند. به نظر می‌رسد به لحاظ رابطه عرض کتابی به نسبت متعادل‌تر و متناسب‌تر از کتب بخوانیم پایه‌های پایین‌تر باشد و به همه پنج مؤلفه تقریباً به یک میزان پرداخته است. اما در

جدول ۶. میزان توجه محتوای کتاب فارسی بخوانیم پایه ششم ابتدایی به مؤلفه‌های درون فردی هوش هیجانی

مؤلفه‌ها	فراوانی عامل در دروس	فراوانی عامل در روان خوانی ها و شعرها	فراوانی عامل در تصاویر و تمرین‌ها	جمع فراوانی عامل	کل فراوانی ۶ در کتاب	درصد فراوانی عامل در رابطه عرضی	درصد فراوانی عامل در رابطه طولی
خودآگاهی هیجانی	۲۴	۸	۳	۳۵	۱۷۵	۲۳/۹۷٪	۲/۹۷٪
جرأتمندی	۱۷	۴	۰	۲۱	۱۰۵	۱۴/۳۸٪	۴/۹۵٪
حرمت نفس	۲۴	۲	۱	۲۷	۱۳۹	۱۸/۴۹٪	۳/۸۱٪
خودشکوفایی	۳۱	۰	۱	۳۲	۱۴۸	۲۱/۹۱٪	۴/۵۲٪
استقلال	۲۶	۴	۱	۳۱	۱۴۰	۲۱/۲۳٪	۴/۳۸٪
کل مؤلفه‌ها	۱۲۲	۱۸	۶	۱۴۶	۷۰۷	۱۰۰٪	۲۰/۶۳٪

نمودار ۱. درصد میزان توجه به مؤلفه‌های پنج گانه درون فردی هوش هیجانی در شش کتاب بخوانیم دوره ابتدایی

میزان توجه بخوانیم پایه ششم به مؤلفه‌های درون فردی بیش از پایه‌های سوم و چهارم است. اگر بخواهیم میانگین میزان توجه این شش کتاب را در نظر بگیریم، یعنی (۱۶/۶۶٪)، کتاب‌های بخوانیم پایه اول و دوم پایین‌تر از حد متوسط، و کتاب‌های بخوانیم پایه‌های سوم، چهارم، پنجم و ششم بالاتر از حد متوسط به مؤلفه‌های درون فردی هوش هیجانی توجه دارند. بنابراین کتاب بخوانیم پایه پنجم، با (۳۱/۱۱٪) در مقایسه با محتوای سایر کتب توجه بیشتری به این مؤلفه‌ها داشته است و بخوانیم پایه اول با (۱/۹۸٪) نسبت به سایر پایه‌ها کمتر به این موضوع پرداخته است.

با توجه به نمودار شماره (۱)، درصد میزان توجه به این پنج مؤلفه در هر پایه تحصیلی (کتب بخوانیم) از تقسیم مجموع فراوانی عوامل پنج گانه در هر پایه تحصیلی بر مجموع فراوانی این مؤلفه‌ها در شش پایه تحصیلی بدست آمده و در نمودار (۱) نمایش داده شده است. همچنانکه مشاهده می‌شود، با ارتقاء پایه‌های تحصیلی و رشد و بلوغ فکری و جسمی دانش آموزان، محتوای کتب بیشتر به مؤلفه‌های درون فردی هوش هیجانی پرداخته‌اند. این قاعده در کتاب پایه ششم رعایت نشده است که علت آن را می‌توان حجم محتوایی کمتر این کتاب نسبت به حجم محتوای نوشتاری و تصویری کتاب پایه پنجم عنوان کرد. البته

بحث و نتیجه‌گیری

به طور کلی در کتب فارسی بخوانیم مورد تحلیل در هر شش پایه ابتدایی، عامل خودآگاهی هیجانی بیشترین فراوانی را نسبت به دیگر عوامل مؤلفه درون فردی داشته است و نقش پررنگ‌تری دارد. اگر بخواهیم مؤلفه‌های درون فردی هوش هیجانی را بر اساس بیشترین میزان توجه به ترتیب اولویت بندی کنیم، کتاب‌های بخوانیم دوره اول و دوم ابتدایی به مؤلفه‌های خودآگاهی هیجانی، خودشکوفایی، استقلال، حرمت نفس و در نهایت جرأت‌مندی اهمیت قائل شده‌اند. در صورتی که قصد رتبه بندی کتاب‌ها را داشته باشیم، به ترتیب، کتاب بخوانیم پایه پنجم، ششم، چهارم، سوم، دوم و اول بیشتر به مؤلفه‌های موردنظر پرداخته‌اند. مجموع کل واحد ضبط ۷۰۷ واحد می‌باشد که بیشترین واحد، مربوط به پایه پنجم با ۲۲۰ واحد و کمترین آن مربوط به پایه اول با ۱۴ واحد است. با توجه به افزایش تراکمی حجم کتاب درسی در هر پایه تحصیلی (به استثنای کتاب بخوانیم پایه ششم که حجم محتوایی کمتری از پایه پنجم و چهارم دارد و شامل ۱۷ درس است - در صورتی که پایه‌های پایین‌تر ۲۲ درس دارند) و به تبعیت از آن با افزایش میزان جملات و لغات، اشعار، تصاویر، تمارین، فعالیت‌ها و طولانی‌تر شدن متون نوشتاری بخصوص در میان دروس، مطابق با آن، میزان توجه محتوا به عوامل درون فردی هوش هیجانی نیز افزایش می‌یابد. به گونه‌ای که در پایه اول به میزان (۱/۹۸٪)، در پایه دوم (۹/۳۳٪)، در پایه سوم (۱۸/۲۴٪)، در پایه چهارم (۱۸/۶۷٪)، در پایه پنجم (۳۱/۱۱٪)، در پایه ششم (۲۰/۶۵٪) عوامل پنجگانه درون فردی هوش هیجانی اهمیت یافته‌اند که سیر صعودی آن به وضوح آشکار است، اما این قاعده شامل کتاب جدیدالتألیف ششم ابتدایی نمی‌شود و درصد میزان توجه به عوامل یاد شده در مقایسه با پایه پنجم کمتر است و تا حدودی با پایه چهارم و سوم برابری می‌کند. در این زمینه نتایج پژوهش حاضر مغایر با نتایج پژوهش دهقانی (۱۳۸۸)، است که در پژوهشی با عنوان «تحلیل

محتوای کتاب‌های تعلیمات اجتماعی دوره ابتدایی بر اساس مهارت‌های اجتماعی با توجه به دیدگاه آموزگاران» نشان می‌دهد که تعداد و درصد مقوله‌های مهارت‌های اجتماعی در کتاب پایه سوم بیشتر از کتاب پایه چهارم و در کتاب پایه چهارم بیشتر از کتاب پایه پنجم می‌باشد. درحالی که در پژوهش حاضر اهمیت مؤلفه‌های موردنظر در کتاب پایه ششم کمتر از پایه پنجم است. صالحی عمران و بلترک (۱۳۹۰) با انجام پژوهشی با عنوان «تحلیل محتوای مؤلفه‌های اطلاعات سلامت در کتاب‌های درسی» به نتایج زیر دست یافته‌اند: بیشترین فراوانی و ضریب اهمیت مربوط به ورزش و تحرک بدنی و کمترین توجه به مسئله‌ی سیگار و مواد مخدر (موردی مشاهده نشد) بود. همچنین همسو با این پژوهش در نهایت ما نیز دریافتیم که بیشترین میزان فراوانی و بالاترین درصد به عامل خودشکوفایی هوش هیجانی و کمترین میزان توجه به عامل جرأت‌مندی مربوط است و به یک عامل بیش از سایر عوامل توجه شده است و برخی از عامل مورد غفلت واقع شده‌اند و فراوانی بسیار کمتری دارند. حتی در برخی پایه‌ها واحدی برای آن عامل یافت نشده است. نتایج پژوهش حاضر، همسو با نتایج تحقیق حکیم زاده (۱۳۸۶)، صالحی عمران و چهارباشلو (۱۳۸۹)، صالحی، ایزدی و رضایی (۱۳۸۸)، عیسی صفت (۱۳۸۹)، صالحی عمران و بلترک (۱۳۹۰)، مزیدی و گلزاری (۱۳۹۰) و جهانگیر (۱۳۹۰)، می‌باشد که همگی در تحقیقات خود نشان داده‌اند تعادل و توازی میان مؤلفه‌ها برقرار نیست. تحقیقی که حکیم زاده (۱۳۸۶) با عنوان «تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره راهنمایی با توجه به مفاهیم کلیدی برنامه آموزش مسایل و مباحث روز جهانی در حوزه برنامه درسی» انجام داده است، نتایج مشابهی نشان می‌دهد که در کتب راهنمایی به برخی از اهداف مفاهیم کلیدی همچون آموزش محیطی و آموزش توسعه توجه بیشتری شده و بعضی دیگر از مفاهیم نظیر برابری، صلح، حقوق بشر، آموزش رسانه‌ها و رعایت حقوق حیوانات کمتر مورد توجه قرار گرفته‌اند. نتیجه پژوهش

متوسط به پایین است. ۲) تعداد و درصد مقوله‌های مهارت‌های اجتماعی در کتاب پایه سوم بیشتر از کتاب پایه چهارم و در کتاب پایه چهارم بیشتر از کتاب پایه پنجم می‌باشد

کتاب بخوانیم دوره ابتدایی از جمله کتاب‌هایی است که دربرگیرنده مجموعه بسیاری از انواع داستان‌ها و قصه‌ها است. این کتاب می‌تواند به گونه‌ای مؤثر در لابه‌لای اهداف خود، به تقویت هوش هیجانی دانش‌آموزان و یا حتی حل مشکلات و درمان اختلالات عاطفی آنان پردازد. کودکان همچنان که روند کلی داستان‌ها و قصه‌ها را پی می‌گیرند، به شخصیت پردازان، تخیل، تفکر پیرامون تبادلات کلامی و عاطفی عناصر داستانی نیز می‌پردازند [۵۱]. آنان در رابطه با طرز برخورد شخصیت‌ها و روابط میان افراد به تفکر می‌پردازند، بر هیجانات خود آگاهی می‌یابند، شخصیت‌ها را مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌دهند و با برقراری ارتباط، پیوند هیجانی و احساسی بیشتر و بهتری را درک می‌کنند. آنان پیرامون رفتار مثبت یا منفی شخصیت‌های داستان به قضاوت می‌پردازند. درستی یا نادرستی عملکرد شخصیت‌ها را در موقعیت‌های مختلف مورد ارزیابی قرار می‌دهند و به نوعی خود را به جای شخصیت‌های داستان قرار داده و در ابراز، کنترل یا فرونشاندن هیجانات با آنان همدلی می‌کنند.

در یک جمع بندی کلی می‌توان گفت محتوای کتب بخوانیم دوره تحصیلی ابتدایی در برخی از مؤلفه‌ها تأکیدی بر ایجاد و توسعه هوش هیجانی در دانش‌آموزان ندارند و تعادلی در محتوای کتب یاد شده در پرداختن به مؤلفه‌ها یا آموزش آن‌ها مشاهده نمی‌شود. که البته با توجه به سنین رشد دانش‌آموزان و سطح پایه تحصیلی مفاهیم و انتظارات آموزشی متفاوت خواهند بود و از مفاهیم انتزاعی تری محتوای کتب درسی مطرح می‌شوند. مفاهیم و مؤلفه‌های هوش هیجانی نیز به همین صورت هستند و در پایه‌هایی ابتدایی تر می‌توان برخی از مؤلفه‌ها همچون شادی و ارتباطات میان فردی را به صورت مقدماتی در دانش‌آموزان پرورش داد ولی آموزش برخی

حاضر نیز همسو با این پژوهش نشان می‌دهد که کتب بخوانیم ابتدایی به بعضی از مؤلفه‌ها بیش از دیگر مؤلفه‌ها توجه نشان داده‌اند. علت اصلی چنین اختلافی را باید افزایش حجم محتوا و متون نوشتاری دانست. چرا که در اکثر پایه‌ها به تبعیت از افزایش نسبی حجم محتواها در کتب پایه‌های تحصیلی بالاتر، این میزان توجه نیز بیشتر شده است. صادقیان و اژدری (۱۳۸۹)، با «تحلیل محتوای کتاب‌های دوره ابتدایی با توجه به ریزفاکتورهای زندگی معصومین^(ع)» میزان سنخیت محتوای نظام آموزشی را با مبانی فرهنگ اسلامی مورد بررسی قرار داده‌اند. نتیجه این پژوهش نشان می‌دهد که بسیاری از زیرفاکتورهای آشنایی با زندگی معصومین^(ع) در کتاب‌های دوره ابتدایی نادیده انگاشته شده است. نتایج پژوهش ما نیز در قالب بررسی میزان توجه به مؤلفه‌های هوش هیجانی، عدم توجه کتب بخوانیم به بسیاری از ریزفاکتورها یا عوامل هوش هیجانی را بوضوح نشان می‌دهد. صالحی و همکاران (۱۳۸۸)، در تحقیقی تحت عنوان «تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی بر مبنای مؤلفه‌های آموزش جهانی»، نیز در پژوهش خود به نتیجه‌ای مشابه با نتیجه‌ی پژوهش حاضر دست یافته‌اند که میزان توجه به یک مؤلفه نسبت به حجم کتاب‌ها کم است که نشان‌دهنده‌ی همسویی نتیجه‌ی پژوهش حاضر است. همچنین نوریان (۱۳۸۶)، با تحلیل محتوای کتاب‌های فارسی اول دبستان به این نتیجه رسیده است که ۲۵/۷٪ از هدف‌های جزئی بدون متن نوشتاری، ۴۳/۱٪ از هدف‌های جزئی بدون تصویر، ۱۴/۷٪ از هدف‌های جزئی بدون تمرین‌اند. همراستا با همین نتایج کتاب بخوانیم پایه اول هیچگونه توجهی به مؤلفه‌های جرأت‌مندی و استقلال نداشته است و فراوانی‌ای برای آن‌ها ثبت نشد. دهقانی (۱۳۸۸)، پژوهشی با عنوان «تحلیل محتوای کتاب‌های تعلیمات اجتماعی دوره ابتدایی بر اساس مهارت‌های اجتماعی با توجه به دیدگاه آموزگاران» انجام داده است؛ که اعم نتایج آن عبارتند از: ۱) میزان مهارت‌های اجتماعی در کتاب‌های تعلیمات اجتماعی مجموعاً در حد متوسط و

همچون مؤلفه‌های هوش معنوی یا مؤلفه‌های پرورش خلاقیت در تحلیل محتوای کتب درسی انتخاب و کتاب‌ها با توجه به معیارهای متفاوت تجزیه و تحلیل شوند تا نقاط ضعف و قوت آن‌ها کاملاً مشخص گردد. پیشنهاد می‌شود پژوهشی تطبیقی در رابطه با محتوای کتب درسی کشورهای که در زمینه پرورش هوش هیجانی موفق عمل کرده‌اند، انجام گیرد تا ضمن شناسایی اصول و ضوابط انتخاب محتوای پرورش دهنده هوش هیجانی در این کشورها، بتوان با استفاده از نتایج بدست آمده از تجربیات این کشورها در تدوین و تجدیدنظر کتب درسی استفاده کرد. نظر کارشناسان علوم تربیتی و متخصصان روانشناسی پرورشی و همچنین دیدگاه معلمان و دانش‌آموزان دوره‌های متوسطه اول و دوم، در زمینه میزان تطابق کتب فارسی با مؤلفه‌های هوش هیجانی مطالعه شود. با توجه به نتایج یافته‌های پژوهش، ضرورت دارد دروس به طور مرتب و معقول مورد بازبینی و تجدید نظر قرار گیرند. لازم است برنامه ریزان و مؤلفان کتب درسی به ویژه در دوره ابتدایی آموزش مؤلفه‌های هوش هیجانی را بخصوص در پایه‌های بالاتر مدنظر قرار دهند.

منابع

۱. اکبرزاده، نسرین (۱۳۸۳). هوش هیجانی، دیدگاه سالوی و دیگران. تهران: فارابی، چاپ اول.
۲. مکالم، گایل ال (۱۳۹۰). تنظیم هیجان کودکان. ترجمه احمد رضا کیانی و فاطمه بهرامی، تهران: کتاب ارجمند (با همکاری انتشارات ارجمند و نسل فردا)، چاپ اول. تاریخ انتشار اثر به زبان اصلی (۲۰۰۷).
۳. مافیینی، هلن و شهناز بهمن (۱۳۸۸). پرورش هوش هیجانی کودکان. ترجمه حسن رستگارپور، تهران: گاج.
4. Freedman, J. and Jensen, A. (2005). EQ Trainer Certification Manual. San Mateo, CA: Six Seconds.

از مؤلفه‌ها همچون مؤلفه جرأت‌مندی، کنترل تکانه یا توانایی تحمل استرس و یا انعطاف پذیری کمی دشوار به نظر می‌رسد. چرا که به عنوان مثال با در نظر گرفتن روانشناسی رشد و یادگیری، مراحل رشد شناختی و اخلاقی بزرگانی همچون پیازه و کلبرگ، مراحل رشد شناختی- اجتماعی ویگوتسکی و با توجه به خودمحوری و خودمرکزبینی کودکان در این سنین آموزش چنین مؤلفه‌هایی کمی دشوار و برای دانش-آموزان انتظار بیش از حدی باشد. البته از سویی با توجه به نظریه‌های دیگری همچون منطقه تقریبی رشد لازم است که تا حدی به این مؤلفه‌ها نیز در هر پایه تحصیلی پرداخته شود و نباید کاملاً از آموزش آن‌ها غافل شد. بستر سازی و گنجاندن این مؤلفه‌ها از طریق طرح سطحی و مقدماتی آن‌ها در کتب درسی می‌تواند زمینه‌ایی برای گفت‌وگوهای کلاسی فراهم آورد و در تعاملات میان فردی و روحیات و خلق و خوی شخصی آنان مؤثر افتد تا بدین شیوه بتوانند در تعامل با محیط و فضای آموزشی، معلمان و همکلاسان و اعضای جامعه خود سازگارتر شوند.

در پایان پیشنهادهای زیر می‌توانند راهگشای پژوهشگران، متخصصان و مؤلفان باشند: نظر به اهمیت آموزش مؤلفه‌های هوش هیجانی به کودکان در تمامی دوره‌های تحصیلی، پژوهش‌هایی با همین عنوان درباره محتوای کتب درسی دیگری که زمینه و بستر خوبی برای گنجاندن آموزش مؤلفه‌های هوش هیجانی دارند، انجام شود تا ضمن آگاهی از وضعیت موجود و مشخص شدن نقاط ضعف سایر کتب، بتوان الگوی مناسبی در تدوین محتوا برای پرورش هوش هیجانی کودکان طراحی کرد و تأکید می‌شود زمینه‌های رشد این حیطة از توانایی‌های انسان حتی در سنین قبل از دبستان فراهم شود که عمل به آن مستلزم آن است که مهارت‌های فردی، هیجانی و اجتماعی به عنوان قسمتی از برنامه‌های جامع و مداوم آموزشی، درست همانند با دیگر مهارت‌ها نظیر علوم و ریاضیات آموزش داده شوند. توصیه می‌شود تا معیارها و شاخص‌های دیگری

۱۶. سیف، علی اکبر (۱۳۸۴). روانشناسی پرورشی (روانشناسی یادگیری و آموزش). تهران، آگاه. چاپ چهاردهم.
۱۷. سیف، علی اکبر (۱۳۸۷). روانشناسی پرورشی نوین (روانشناسی یادگیری و آموزش). تهران، دوران، ویرایش ششم.
18. Gardner, H. (1983). *Frames of Mind: the Theory of Multiple Intelligences*. New York: Basic Books.
۱۹. گل‌من، دانیل (۱۳۸۷). هوش هیجانی، خودآگاهی هیجانی، خویشتن‌داری، همدلی و یاری به دیگران. ترجمه نسرين پارسا، تهران: انتشارات رشد. چاپ پنجم، (تاریخ انتشار اثر به زبان اصلی (۱۹۹۵).
20. Bar-on, R. and Parker, J. D. A. (2000). *Introduction in the Handbook of Emotional Intelligence*. (Eds.), San Francisco: Jossey-Bass.
21. Mayer, J. D., Salovey, P., & Caruso, D. R. (2000). Emotional intelligence as zeitgeist. As personality, and as a mental ability. In R. Bar-on., & J. D. A. Parker. *The handbook of emotional intelligence: theory, development, assessment, and application at home, school, and in the work place* (pp.92-117). San Francisco: Jossey-Bass.
22. Bar-on, R. & Parker, J.D.A. (2000). *The Bar-on EQ-i: YV: Technical manual*. Toronto, Canada: Multi-Health systems.
۲۳. مزیدی، محمد و سیما گلزاری (۱۳۹۰). بررسی میزان برخورداری کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی از مؤلفه خلاقیت. مجله علمی - پژوهشی «پژوهش‌های برنامه درسی». انجمن مطالعات برنامه درسی ایران، دوره اول، شماره اول، بهار و تابستان ۹۰، صص ۶۹-۱۰۹.
۲۴. جهانگیر، عطیه (۱۳۹۰). تحلیل محتوای کتاب فارسی (بخوانیم و بنویسیم) پایه چهارم ابتدایی بر اساس عوامل خلاقیت گیلفورد. پایان نامه کارشناسی ارشد رشته برنامه ریزی درسی، دانشگاه علامه طباطبائی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی.
۲۵. جعفر زاده، طیبه؛ بهرام محسن پور و حسن ملکی
5. Mayer, J. D. (2001) A field guide for emotional intelligence. In J. Ciarrochi., J. P. Forgass., & J. D. Mayer (Eds.), *emotional intelligence in everyday life*. New York: Psychology Press pp. 3-24.
6. Golman, D. (1995). *Emotional intelligence*. New York: Bantam Books.
7. Schutte, N., & Malouff, J. (2001). The relationship between emotional intelligence and interpersonal relations. *Journal of Social Psychology*, 104: 514-523.
۸. ملکی، حسن (۱۳۸۷). کتاب درسی، طراحی و تألیف. تهران، دانشگاه علامه طباطبائی. چاپ اول.
۹. نوریان، محمد (۱۳۸۱). راهنمای عملی تحلیل محتوای رسانه‌های آموزشی. انتشارات آموزش امیر، چاپ اول.
۱۰. فتحی واجارگاه، کوروش (۱۳۸۸). اصول و مفاهیم اساسی برنامه ریزی درسی. تهران، بال.
۱۱. رحیم‌نژاد، رضا (۱۳۷۷). بررسی و تحلیل محتوای کتاب‌های ریاضی سوم راهنمایی، اول متوسطه نظام جدید از حیث ارتباط عمودی محتوا، پایان‌نامه کارشناسی ارشد برنامه ریزی درسی، دانشگاه علامه طباطبائی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، تهران.
12. Dogbey, J. K. (2010). "Concepts of variable in middle-grades mathematics textbooks during four eras of mathematics education in the United States". Graduate School Theses and Dissertations. <http://scholarcommons.usf.edu/etd/1615>.
۱۳. ملکی، حسن (۱۳۸۸). برنامه‌ریزی درسی (راهنمای عمل)، ویرایش ۷، مشهد، پیام اندیشه.
۱۴. کیاروچی، ژوزف و جان دی. مایر (۱۳۸۸). کاربرد هوش هیجانی. ترجمه ایرج پاد، تهران: شرکت سهامی انتشار، چاپ اول. (تاریخ انتشار اثر به زبان اصلی ۲۰۰۷).
۱۵. سیاروچی، ژوزف؛ ژوزف فورگاس و جان مایر (۱۳۸۳). «هوش عاطفی در زندگی روزمره. ترجمه اصغر نوری امام زاده‌ای و حبیب الله نصیری، اصفهان، نشر نوشته.

۳۱. دهقانی، مرضیه (۱۳۸۸). تحلیل محتوای کتاب‌های تعلیمات اجتماعی دوره ابتدایی بر اساس مهارت‌های اجتماعی با توجه به دیدگاه آموزگاران. فصلنامه نوآوری‌های آموزشی، شماره ۳۱، سال هشتم، پاییز ۸۸، صص ۱۲۱-۱۴۸.
۳۲. سبحانی نژاد، مهدی و رضا جعفری هرنندی (۱۳۸۶). بررسی و تحلیل میزان توجه به مفاهیم دفاع مقدس در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی و راهنمایی. دوماهنامه علمی- پژوهشی دانشور رفتار، دانشگاه شاهد، اسفند ۸۶، سال چهاردهم، شماره ۲۷، صص ۳۹-۵۷.
۳۳. نوریان، محمد (۱۳۸۶). تحلیل محتوای کتاب‌های فارسی سال اول دبستان در ایران. فصلنامه روانشناسان ایرانی، سال سوم، شماره ۱۲، تابستان ۸۶، صص ۳۵۷-۳۶۶.
۳۴. حکیم زاده، رضوان (۱۳۸۶). تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره راهنمایی با توجه به مسایل و مباحث روز جهانی در حوزه برنامه درسی. فصل نامه مطالعات برنامه درسی، سال دوم، شماره ۵، صص ۳۰-۳۱.
35. Bar-on, R (2006). The bar-on model of emotional intelligence skills development training, program and student achievement and retention. Unpublished raw data, Texas A & M university-Kingsville.
۳۶. فرمینی فراهانی، محسن؛ جمال عبدالملکی و زهرا رشیدی (۱۳۸۷). بررسی رابطه هوش هیجانی، یادگیری خود تنظیمی و ساختار هدف کلاس با پیشرفت تحصیلی در دانش آموزان پایه اول متوسطه شهرستان قروه، دوماهنامه علمی- پژوهشی دانشور رفتار، دانشگاه شاهد، شهریور ۸۷، سال پانزدهم، شماره ۳۰، صص ۸۵-۹۸.
۳۷. بشارت، محمدعلی (۱۳۸۴). بررسی تأثیر هوش هیجانی بر کیفیت روابط اجتماعی، فصلنامه مطالعات روانشناختی دانشکده علوم تربیتی و
- (۱۳۹۰). مطالعه میزان و نحوه توجه به سیره انبیاء^(ع) و معصومین^(ع) در کتب جدیدالتألیف فارسی (بخوانیم- بنویسیم) سال ۸۸-۸۷ در مقایسه با کتب فارسی چاپ ۸۰-۷۹ کل دوره آموزش ابتدایی در ایران. فصلنامه مطالعات برنامه درسی ایران، سال پنجم، شماره ۲۰، بهار ۹۰، صص ۱۷۲-۲۰۳.
۲۶. صالحی عمران، ابراهیم و بلترک (۱۳۹۰). تحلیل محتوای مؤلفه‌های اطلاعات سلامت در کتاب‌های درسی، مدیریت اطلاعات سلامت، دوره هشتم، شماره‌ی چهارم، مهر و آبان، صص ۶۰۱-۶۰۸.
۲۷. عیسی صفت، مژگان (۱۳۸۹). بررسی و تحلیل محتوای کتاب فارسی بخوانیم و بنویسیم پایه دوم ابتدایی بر اساس اصول انتخاب و سازماندهی محتوا از دیدگاه صاحب نظران و معلمان شهر ارومیه در سال تحصیلی ۸۹-۱۳۸۸. پایان‌نامه کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی درسی، دانشگاه علامه طباطبایی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، تهران.
۲۸. صالحی عمران، ابراهیم و حسین چهارباشلو (۱۳۸۹). تجزیه و تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره‌ی ابتدایی بر مبنای مؤلفه‌های خلاقیت به عنوان یکی از راه‌های پرورش خلاقیت دانش‌آموزان. سومین کنفرانس ملی خلاقیت شناسی، تریز (TRIZ)، مهندسی و مدیریت نوآوری، ۶-۵ آبان، ۸۹، قابل بازیابی در: www.civilika.com
۲۹. صادقیان، مهدی و زمان اژدری (۱۳۸۹). میزان سنخیت محتوای نظام آموزشی با مبانی فرهنگ اسلامی: تحلیل محتوای کتاب‌های دوره ابتدایی با توجه به ریزفاکتورهای زندگی معصومین^(ع). مطالعات اسلامی در علوم انسانی، سال اول، شماره اول، بهار و تابستان ۸۹، صص ۷۹-۱۰۰.
۳۰. صالحی عمران، ابراهیم؛ صمد ایزدی و فرزانه رضایی (۱۳۸۸). «تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی بر مبنای مؤلفه‌های آموزش جهانی»، فصل نامه مطالعات برنامه درسی، سال چهارم، شماره ۱۴ و ۱۳، تابستان و پاییز، صص ۱۴۱-۱۷۷.

- روش شناسی. ترجمه هوشنگ نایی، تهران، نشر نی.
48. Devi Prasad, B. (2008). Content analysis: A method in Social Science Research. In Lal Das, D. K Bhaskaran, V (eds.) Research methods for SOCIAL Science Work, New Delhi: Rawat, pp. 173-193.
49. Bar-on, R. (2001). Emotional Intelligence and self-actualization. In J. Ciarrochi, J. P. forgas, J. D. & Mayer (EDs). Emotional Intelligence in everyday Life. Philadelphia: Taylor & Francis.
۵۰. بیابانگرد، اسماعیل (۱۳۸۲). «روش‌های تحقیق در علوم انسانی و اجتماعی»، تهران: مؤسسه کتاب مهربان نشر.
51. Moon, Jennifer A. (2010). Using story: in higher education and professional development, published in the USA and Canada by Routledge, New York, 1st ed.
- روانشناسی دانشگاه الزهرا (س)، دوره‌ی اول، شماره‌ی ۲، بهار و تابستان ۸۴، صص ۲۵ - ۳۸.
۳۸. اسماعیلی، معصومه؛ علی دلاور؛ عبدا... شفیع آبادی و احدی. (۱۳۸۶). بررسی اثربخشی آموزش مؤلفه‌های هوش هیجانی بر افزایش سلامت روان. فصل‌نامه روانپزشکی و روانشناسی بالینی ایران شماره، ۴۹ شهریور ۸۶.
۳۹. اسماعیلی، معصومه (۱۳۸۳). بررسی اثربخشی آموزش مؤلفه‌های هوش هیجانی بر افزایش سلامت روان. رساله دکترای مشاوره، دانشگاه علامه طباطبایی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی.
40. Goleman, D. (1998). Working with Emotional Intelligence. New York: Bantam.
41. Bar-on, R. (1997). Bar-On Emotional Quotient Inventory (EQ-i): Technical manual. Toronto, Canada, Multi-Health Systems.
۴۲. سپهریان، فیروزه (۱۳۸۶). هوش هیجانی (از IQ تا EQ و SQ). ارومیه: جهاد دانشگاهی، واحد آذربایجان غربی، چاپ اول.
۴۳. دهشیری، غلامرضا (۱۳۸۱). هنجاریابی پرسشنامه هوشبهر هیجانی بار- آن در بین دانشجویان دانشگاه- های تهران و بررسی ساختار عاملی آن. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی.
۴۴. حسینی، حسین (۱۳۹۱). تحلیل محتوای کتب بخوانیم دوره ابتدایی با توجه به مؤلفه‌های هوش هیجانی از دیدگاه (بار- آن)، پایان نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه علامه طباطبایی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی.
۴۵. دلاور، علی (۱۳۸۰). مبانی نظری و عملی پژوهش در علوم انسانی و اجتماعی»، تهران، انتشارات رشد.
۴۶. بست، جان (۱۳۸۱). روش‌های تحقیق در علوم رفتاری. ترجمه حسن پاشا شریفی، تهران، آگاه.
۴۷. کریپندورف، کلوس (۱۳۸۳). تحلیل محتوا، مبانی